Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD. I. BROJ 15.

UREDJUJE: DR. FERDO NIKOLIĆ

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BR. 15.

SADRŽAJ:

»Vijenac« izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60.—. Pojedini broj stoji K 20.—.

Uprava »Vijenca« nalazi se u zgradi učiteljske škole, Medulićeva ul. broj 30. prizemno desno, a uređuje od 8—13

Novac se šalje Poštanskom čekovnom zavodu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34649.

Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I.

MARKO RAŠICA: MASLINIK U SVITANJU

GOD. I. U ZAGREBU, 10. TRAVNJA 1923. BROJ 15.

ALEKSANDAR I. FANNYN: PJESME

APRIL.

KADA april grane, naranče procvatu
vrelo, žuto sunce sok zemaljski siše
i po parku sipa slap sunčane kiše
kô božanstvo gordo u kraljevskom zlatu.

A kad veče pane u najdubljem satu
sve mirisno cveće požudnije diše
i gdekoji bokor na grani se njiše,
a pupoljci liče umornome jatu

što u snu dubokom sluša lijepe basne
(Tko zna, možda i to dobro cvijeće sniva
sred umorne noći srebrene i kasne.)

I dok tihi vjetrić stabalje cjeliva
i vraćaju krošnje cjelove mu strasne
nad obzorjem žut i velik mjesec pliva.

SAKRIVENE BOLI.

ČESTO silna bol me razdire i para
kroz jesenske magle zlobnih, žutih dana
i nada mnom leti bezbroj crnih vrana
kao crne mrlje vrh sivih oltara.

Svim poljima mojim Nepoznati hara,
pa lemeše lomi i željezo brȁna.
Mrvi stara gvožđa memlom izglodana
i usjeve kida, čupa i obara.

I bezdana patnja stišće me i guši
al' ni jednu suzu oka mi ne proli.
Nešto samo ruje duboko u duši

kô demoni divlji, rutavi i goli.
I dok ćutim da se u meni sve ruši
jednim smješkom krijem oluje i boli.

OBRISI DALJINA.

MNOŠTVO toplih boja po zapadu teče.
Plaštevi i sjene padaju i ćute
i nečujno stižu časi i minute
u mekano, vrelo, uspavano veče.

Misao se moja horizontom kreće
i strastvene želje u daljini slute
mirise i struje po putu prosute,
dok sve duše nijeme pred tajanstvom kleče.

I kroz sumrak prvi ravnica se vije
u mramornom muku i u tihoj sjeti
s ljubičastim velom što no zemlju krije.

dok moj tamni pogled po obzorju leti.
Tu posljednji grimiz svodovima pije
i nemiran bludi nepoznatoj meti.

NOVA GENERACIJA.

MI posrćemo po dugoj perspektivi.
Po nama plešu mrtve ulice grada
i valjaju ploče podzemnih Arkada.
Oblaci nas guše olovni i sivi.

Kô pseta za nam plaze porivi
dugi; šum se krade jednog teškog pada
i po koje parče sa oltara nada.
Sve danas skače po neoranoj njivi.

Kraj nas zvuče vječno ritmovi i strofe
i vjetrovi kupe zamršene prame.
Kuće plaču jekom blize katastrofe.

Beskrajna se vela trgaju pred nama
i mi tragični junaci jedne drame
ginemo po mračnim ruševinama hrama.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA.

Napisao SLAVKO JEŽIĆ.

11.

Zagreb, 11. rujna 1918.

RAGI moj Feđa,

Ne znam, što se s tobom dogodilo, da mi na zadnje pismo, što sam ti ga pred neko mjesec dana odaslao s mora, još nijesi odgovorio. Bit će valjda kakvi »ljubavni jadi«, a u tom je slučaju čovjek neubrojiv, dakle i neodgovoran — i to te ispričava. . . . Magarluk je, da smo nas dvojica već više puta ostali dulje vremena ovako bez dodira, ne znajući jedan što se s drugim dešava. No unatoč takvih pauza u našoj korespondenciji ja ipak nijesam nikad osjetio, da bi se prekinula nit prijateljstva, koja nas spaja, tek je ta nit bila prazna, bez koralja i bisera. Ne bismo li pokušali, dragi Feđa, da opet nanižemo po koji biser na nju, kako smo ono negda znali?

Ne pitam zato — kako smo to nekoć govorili i pisali — je li »na meni red«, već pišem, jer ti imam nešta da kažem. I ti, Feđa, nemoj gledati na »red«, već mi piši, kad ti štogod na srcu bude. Piši mi o svojim ljubavima, o Štefici, o svemu, što se tebe i našeg kruga iz mladosti tiče. Piši, dragi, ja čekam.

A sada — o meni! . . . Toliki sam uvod samo zato načinio, jer sam željan glasa od tebe, i jer mi nije vjerojatno, da ti nijesi ništa doživio, dok se sa mnom toliko toga događalo . . . Pisao sam ti o Aranki, o Miri, Aurori i Branki, ali ni sam ne znam više što, jer je zadnjih dviju mjeseci toliko toga prohujalo mojom dušom, da mi je teško misli i osjećaje srediti. Oprosti zato, ako pripovijedam razbacano i bez reda — fali mi ona vremenska distancija, tako potrebita za historika . . .

Gle, pada mi na pamet, kako mi se s Tvojim zadnjim pismom dogodio m a l h e u r. Kad sam ga već napisao, zametnulo mi se. Držao sam, da sam ga turio u koju knjigu, ali uzalud sam sve prekopao, nije ga bilo. Nakon par dana slučajno sam ga našao u džepu ogrtača, koji je visio na stijeni u mojoj sobi. Ogrtač, koji nijednom nisam imao na sebi za cijelo vrijeme, što sam bio na moru! . . . Kako sam ga do bijesa onamo stavio? . . . Da sam profesor, rekao bih upravo »profesorska rastresenost« . . .

Da je ovo pismo pisano s mora, jamačno bih ti opisivao krasotu njegovu i krasotu čitave prirode, ljutio bih se na madžarske nametnike, koji su se bacili na naše Primorje kao uši na zdravo tijelo, pa ih sve čupaš i bacaš i nikako da ih istrijebiš; ili bih se tješio time, da će se i za njih doskora naći radikalna »mast«, od koje će ametom uginuti . . .

Da ti pišem iz Crnoga Luga, i da sam dobro raspoložen, raspisao bih se o čarima »ladanja«, možda bih dodao kakvu pjesmicu o Janičinim sjajnim očima, možda . . . da, da sam loše raspoložen, pričao bih ti o gladu, o aprovizaciji, o načelniku Lipovcu; prišapnuo bih ti možda čak i o tom, kako sam malne izgubio glavu . . . ali manimo! . . .

A da pišem iz Višnjevca . . . ne, ne . . . onda ne bih pisao pismo, onda bih naprosto ispjevao pjesmu i poslao bih ti je. Nego iz Višnjevca nisam ti pisao i tako pjesme nema . . .

Pišem ti iz Zagreba . . . Ali ova dva mjeseca tako me ispuniše novim i snažnim dojmovima, te bih ti morao prije svega uskliknuti: »Novica sam, al' ne koji prije!« . . . Sve, što sam ti trenutak prije spominjao, i o čemu ne ću da ti pišem, sve mi je to danas tako daleko, kao da to gledam kroz san — jer ja sam ti doista snivao, mili moj druže, »divan san, jasan ko na javi« . . . a to ti je bio moj boravak u Višnjevcu!

A propos! Malne da sam i zaboravio reći, kako sam se s Aurorom prilično hladno rastao na moru. Baš kod oprosne večeri našla se f â c h é e. A znaš li zašto, amice? Jednom sam je za večere povukao za rukav i dao joj znak neka izađe napolje. Bilo mi je tužno pri duši, pa sam se bojao samoće. Ona se namrštila i nije išla, a Miri je kasnije pripovijedala, da sam ja ono veče očito imao s njome »zavodničke« namjere! . . . Feđa, Aurora je od moje majke mlađa za ciglih šest godina, a od mene starija za neko dvanaest! . . . I još k tomu, one sam večeri bio sav zaokupljen sasvim drugim mislima! . . . Ona mi je međutim opet poklonila svoju naklonost, no i danas još ne vjeruje, da su moje namjere onomadne bile sasvim čiste! — — —

Ali sad o Višnjevcu!

Amice! Samo je osam dana trajalo, ali to vrijeme u Višnjevcu bilo je za mene kao carstvo sanja. Pomisli, sve imaš, što želiš, svi ti nastoje ugoditi, svi te tetoše kao »svoje dijete« — tako me okrstiše gospođe — onako jedan divni »dolce far niente« . . . Biljar, kuglana, čamac, kočija, dva glasovira — zašto nisam Paderewski? — pa krasan park s hengematama, pokraj parka rijeka, iza rijeke šuma . . . ukratko onako mali raj na zemlji. U Viš-

njevcu sam osjetio, što to znači biti bogat. I pomislio sam, što li bi čovjek mogao stvoriti, da je to njegovo, pa da nema materijalnih briga, već da se može sav posvetiti studiju i radu.

U dvorcu ima i lijepih knjiga, koje su pokojnom ujaku služile kao priručna biblioteka; tu sam našao dobrih francuskih stvari, pa sam mogao i čitanjem da si prikratim vrijeme, kad bi drugi iza objeda malo pridrijemali.

Ali glavno je bilo ugodno društvo ovih dama. »Presvetla« — općeniti naziv gospođe Farkaš, Mirine i Brankine majke — »presvetla« je glava i četiri stupa kuće, jer »presvetli« joj je prepustio da drži i njegov, četvrti ugao, privilegij, što ga muževi redovno s ponosom pridržavaju za sebe. On se ograničio na to, da hoda po gospodarstvu, da zanovijeta, viče i grmi. Branka ga je, okrstila »gromovnikom Perunom«. U nje je uopće sve vrvjelo od duhovitih opazaka i ujeda, te me je upravo iznenadila. Možda zato, jer je dosta zlobna, a zloba je prvi korak do duhovitosti. Mi smo dva bili nekud najskladniji tamo: ja — »enfant gâté«, ona — »enfant terrible«. Aurora je »stvor pun dobre volje«, ali dalje ništa, a Mira je diplomata kao i pokojni »onkl Tomica«. Meni ti se tamo pričinjalo, kao da nisam nikad našao toliko dobrih ljudi odjedamput zajedno kao što u Višnjevcu. Kad sam malo razmislio o tome, došao sam do spoznaje, da su ti ljudi zato tako dobri, jer im je uistinu dobro i ne znaju za zlo. Razlika prema drugim bogatim ljudima leži u tome, što su drugi bogatuni obično egoiste i bez srca, a ovi evo nastoje, da i na druge padnu zrake, što se reflektiraju s njihove sreće. Ili je to možda samo zato, da pokažu, što mogu?!...

Trebalo bi zaći u detalje, da pomoću njih uzmogneš sastaviti mozaik sanje, što sam je tamo prosnivao. Ali kako da se to kaže? Svaka je minuta bila krasna, trebalo bi svaku oslikati. Gospođe su neprestano tetošile »svoje dijete«, milovale ga, igrale se s njime... Sjedim u parku na sjenovitoj klupi, Mira mi nosi čokoladu, Aurora maže marmeladu na kruh, a Branka mi dovikuje »belle vue!«... To će reći: gledaj, kako se Miri ispod izrezanog »dirndla« nagledaju grudi!... Ali ne veli to zato, da zaista gledam Miru, već da svrati pozornost na svoje vlastite grudi, koje se okoristiše jednakom prilikom, da malo zirnu napolje i provire u taj lijepi božji svijet... Onda dolaze partije na čamcu, pa kupanje, lutanje po šumici te hvatanje lopoča po jezeru, što je uvijek skopčano s opasnošću da se sunovratiš u vodu...

Onda opet čitamo pjesnike, ispruživši se gdjegod u hladu, ili Branka tjera Miru da mi manikira nokte — »molim te, nemoj biti dosadna; spusti se jedamput i do nas iz tvojih visina!« — a Mira se trsi da ne bude trouble-fête i manikira... pritisnuvši dosta nespretno moju ruku na grudi, što opet daje Branki povoda, da svaki čas izvali po koju zlobnu primjedbu... Aurora vječito sanjari, uzdiše slušajući pjesme, čupka listiće ivančici i potiho šapće: »Er liebt mich, vom Herzen, mit Schmerzen, ein wenig, oder gar nicht«... Kod toga onda redovno stane pomalo klimati glavom, dok napokon ne zadrijema...

Ona uopće ništa drugo i ne radi nego samo sanjari, jede i spava. Mnogo sanjari, još više jede, a najviše spava... Iza objeda prva »nasloni trudnu glavu«. Cijelo društvo pomalo za njom. Mira ode za Aurorom u spavaonicu, a Branka u park. Ja za njom. Ona se ispruži u hladu na hengemati te me draži za Auroru — da bismo bili »fini par« — ili za Miru — da previše zàglêdam u njezine grudi... A ja se branim i klečeći pokraj nje pomalo ljuljam hengematu. A ona se izazovno smije i neprestano sipa zlobnosti i pikanterije. Ja se napokon zabušim glavom u njene grudi i sigram se s njima. Ona se smije i povlači me za kosu. Napokon legnem u hengematu do nje, ogrlim je i obaspem cjelovima. Ona se još uvijek smije, ali tiše, a njena se ruka s kose spušta prema vratu, i meni se čini kao da me privija k sebi... Odjednom se trgne: »Da nas tko vidi!«, uspravi se, zažarena i raskuštrana, izgura me iz hengemate, te mi se opet nastavi rugati svojim posprdnim tonom: »Vi ste naše dijete... malo, zeleno dijete... osoba bez spola...« A ja se tobože ljutim i tvrdim, da nisam dijete...« Ja sam u svako doba spreman nastupiti dokaz istine, da nije tako...« Onda na čas zašuti, da me odmah zatim pošalje gore u kat, u moju sobu. »Čitajte štogod! Ovdje bi vas mogao tko vidjeti!...« Tako to gotovo svaki dan — — —

Jednom smo se izvezli na kočijama. Bili smo jako veseli i pjevali smo. Čak smo i pili vino, što smo ga u »barilcu« ponijeli sa sobom. Nitko od nas nije pijanica, ali ovaj put smo htjeli biti veseli. Branka se gradila kao da joj je vino udarilo u glavu, samo da može sans gêne stavljati primjedbe i pripovijedati paprene šale i ja sam hinio »veselo« raspoloženje, da se mogu malo drskije vladati prema Branki; Aurora se doista malo opila, pa je doskora stala klimati glavom; samo Mira je malo pila i uvijek je zadržala u svom vladanju stanovitu otmenost... Obašli smo neku staru gradinu u okolici, naužili se lijepa vidika, osvježili povijesne uspomene, poslali par karata znancima i sašli dolje na cestu ka kolima. Aurora

se sjetila jednog svog izleta, prošlih godina i stala deklamirati:

Na strmu vrhu stojiš krut, ponosit
Kô smjela duša davnih ti vladara . . .

Branka ju je nevinim glasom zapitala, znade li možda Harambašićevu pjesmu o »Buhi«, da nam je deklamira, našto je Aurora okrenula glavu, a Mira namrštila obrve . . .

Sjedili smo u kolima, a Aurora je još rukom mahala na takt:

A sada? jeknuh: pjesme, priče, bajke! . . .
I plakah gorko kô na grobu majke — — —

U isti mah vrisnu. Branka joj je nemilosrdno očepila kurje oko na malom prstu i u isti mah pobožno uzdahnula: Ah, Bože, kako je ovdje krasna okolica! . . .

Kod povratka je pripicalo sunce. Učinio sam se kao da tražim rupčić, da obrišem znoj, pa da ga ne mogu naći. Branka me je zlorado gledala, kako se znojim, i naćubila usne prema meni. A ja sam lakom gestom ispružio dva prsta desne ruke, naglo ih spustio u Brankin décolleté, među grudi, i u tili tren izvukao njezin mali batistasti rupčić, koji je tamo bio skriven, te se njime stao ležerno hladiti kao lepezom. Sve je to trajalo nekoliko sekundi. Mira je široko pogledala, Aurora je zinula kao som, a sad je na Branki bio red da se namršti... Ali gledajući moje bezazleno lice, prasnula je u smijeh, najprije Branka, za njom Aurora, a napokon i Mira . . .

Dabome da me je Branka kod kuće u četiri oka pozvala na red, jer da je kompromitiram pred sestrom i kuzinom i da je se više ne usudim dotaknuti svojim »kriminalskim« rukama — njezin omilio izraz — pa kad sam je bez riječi skrušeno i pokajnički gledao, isplazila mi je tako zlatno jezik: »bêê«, i naglo se okrenula, da sam bio prisiljen pritisnuti joj na šiju jedan zvonki poljubac . . .

Sjutradan me je kod hengemate pitala, koju od njih triju najviše volim. Ne znam ni sam, zašto, možda tek zato, što sam je htio malo dražiti, odgovorio sam: Auroru imam doduše rado, jer je dobar stvor, ali vas imam pedeset puta radije . . . »A Miru?« . . . Miru imam pedeset puta radije od vas! . . .

Bila je šala, ali u zao čas! . . . odgurnula me je od sebe, neka idem k Miri, i ni časka mi više nije dala počinka. Još isto popodne cijela je kuća znala za moj »salamonski sud«, kako je Branka izvoljela reći . . . Doskora smo dabome opet bili prijatelji, ali od toga dana neprestano me peckala za Miru — što je zapravo bilo sasvim deplasirano i bez svake istinske podloge . . . Možda je time htjela samo da pokrije sebe i da maskira naše male intimnosti od hengemate — — —

I to je prošlo. Višnjevac više nije nego san, kratki, ali krasni san . . . Bilo mi je kao kraljeviću, koji je boravio u začaranom dvorcu, a oko njega se brinule i dvorile ga tri dobre vile . . . I ja sve sklapam oči, htijući da dalje snivam san, iz kog su me prerano probudili . . .

Zbogom, Feđa! Moram da završim — pola je dvanaest pa se žurim Miri u posjete. Ostaj mi zdravo i javi se brzo svome odanome

Braci.

12.

PRÉLUDE.

Tako sam sretan danas . . . Samo ti vidjeh sjenu,
kako za uglom prhnu i poput sanje nesta —
ali duša je dalje sanju pretkivala moja,
duši je svijetla, sunčàna sreće zasjala cesta.

Slika mi izroni tvoja, na morskome pružena žalu,
sunce gdje pali te južno; ili kô ribica mala
ljupko se praćkaš po vodi; ili mi potiho pričaš
s vječitim smiješkom na ustî — jedina si ti to znala!

Gledam ti preplave oči, lijepe kô ljubavna sanja,
i slušam riječi ti romon, sladak ko canzonetta,
što se u muziku slijeva s klokotom vode na žalu,
s dalekom mornarskom pjesmom: ». . . prenderem', ho!
la barchetta!« . . .

Nad nama oblaci bijeli, ružičnim protkani sjajem,
kraljevske na njima dvore u jednom podigoh trenu;
paž je tu s mandolinom kraljici pjevao svojoj —
. . . Tako sam sretan danas, tvoju što vidjeh sjenu! . .

13.

PROFANA LJUBAV.

Gadiš mi se! Ružna si mi! Golòtinja tvoja
nema odsjev čiste, svete, vječite ljepote,
što bez truna gleda se grehote —
nikad sreće, nikad mira nema uz te duša moja.

Sve ste jedne, sve vampiri, gadni i bez broja,
zadnju zeru iz mog srca čupate dobrote;
umorna je duša te strahote —
zaklon tihi željna traži, da odmori krila svoja.

Zvijezde ištem, ruke sklapam, oči k nebu dižem,
a predà mnom ponor zijeva, i po blatu gmižem —
sve je tako gadno —

Gdje je za me luka spasa, da se u nju sklonem?
k zvijezdam vinem iz tog blata, što u njega tonem —
venem tako jadno? — — —

(Nastavit će se.)

KLOBUK

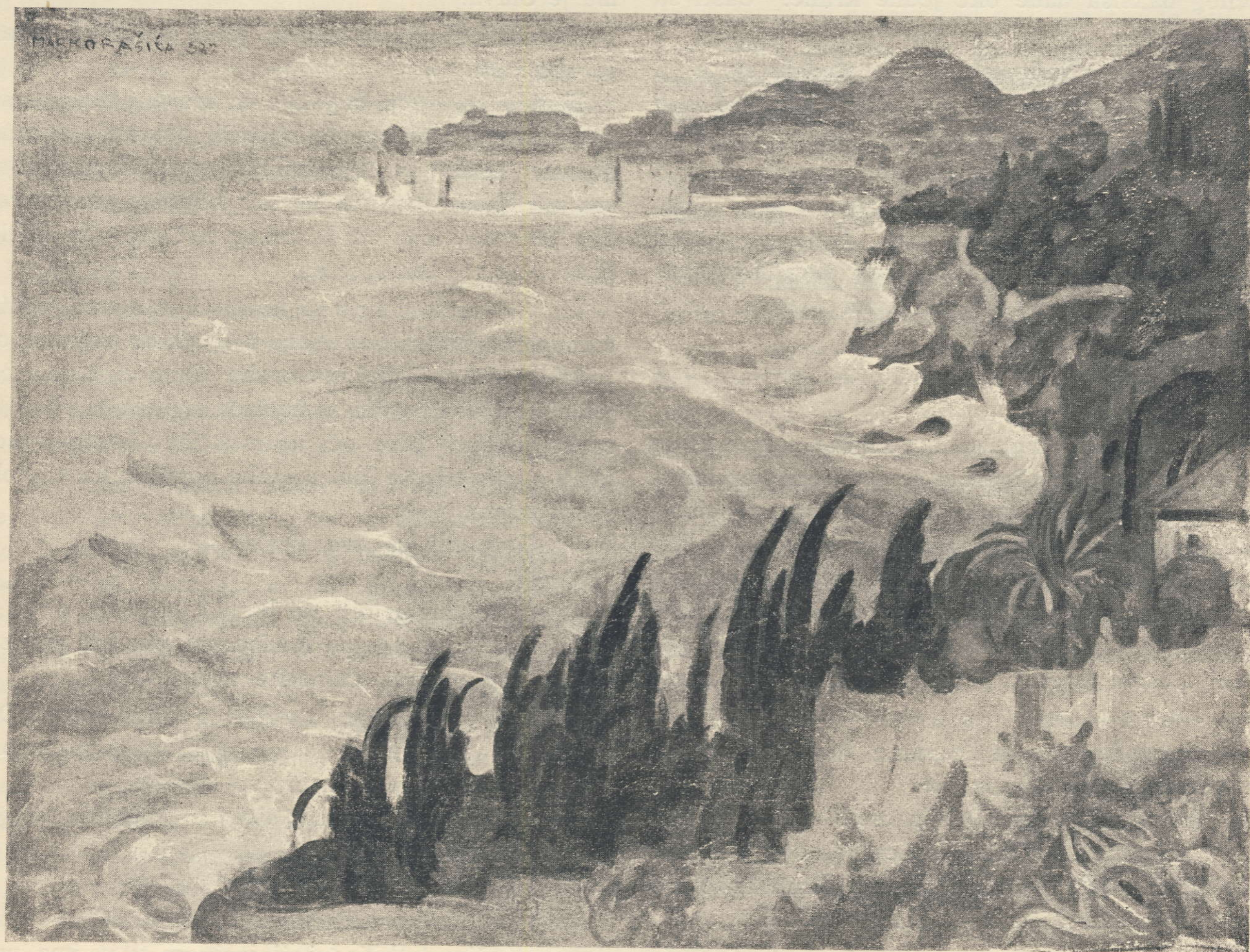
Napisao A. G. MATOŠ

VONIMIR Kažiprst osjeti se gospodinom i kupi cilindar. Htjede imponovati. Uvjerio se, da kod nas ne imponuju ljudi, već cilindar.

Idući ulicom od klobučara i ostavivši tamo svoj stari mekani šešir, dobi lupanje srca, opazivši u staklu izloga sam sebe. Nije se odmah poznao. Učinio se sam sebi divom. Porasao je u novoj cijevi. Sjetio se čitanog u gimnaziji Homera, naime junaka, koji u božanskim časovima postaju veći od samih sebe.

Na uglu mu salutira stražar. Zvonimir Kažiprst zna, da ne daje počast njemu, već klobuku. Prama cilindru počinje osjećati duboko poštovanje. Na glavi nosi teret i taj teret ga pomalo tišti. Uviđa već, da je teže biti gospodin no kukavica. Sjeti se, da su krune, prave krune odista teške, kada je već tako teretan običan cilindar. Sjeti se na gvozdenu lombardijsku krunu na grozničavom čelu ljetnog vrelog dana. Sjeti se na papsku trokrunu u žezi znojne procesije na staračkom blijedom, oguljenom čelu. Sjeti se čak na crvenu krunu Matije Gupca i — žedan od težine cilindra krene u kafanu na limonadu.

MARKO RAŠICA: »KAD ZADUVA ISTOČNJAK«.

Glavni konobar pretvori se u golemi Oooooh!

— Uah! zagalamiše neki gosti u kutu, Kažiprstovi prijatelji . . .

On se silno smete. Ne bijaše rodjen u cilindru i za cilindar.

Oni iz kuta, njegovi prijatelji, buče kao na poklade, a jedan ustane i pride došljaku s namjerom, da mu cijev na glavi »nabije«. Zvonimir Kažiprst uvjeri se i opet, da živi u kukavnom, u maljušnom i sitničavom svijetu, u kojemu se glasno opažaju toaletne promjene, izazivajući cijele potrese i revolucije. Zavist, kukavički hrvatski jal pokaže mu se i opet u punom svjetlu, i on zine na prijatelja što ga htjede šaljivo udariti po cilindru.

— Gospodine, vi ste hulja i ja vas ne poznam!

— Oho, zar se ti tako šališ! — naleti zajapureni, mišičavi znanac u kockastom odijelu na dugačkog, dostojanstvenog Kažiprsta, ali konobari i gosti ih rastave.

Zavadjeni znanci poslaše si karte. Dvoboj. Krv. Smrt.

Po bijelom danu napravi Kažiprst u kafani senzaciju. Slava i cilindar počeše ga tištiti. Umjesto običnog bakšiša dade oko jedne krune. Časti su skupe.

Na ulici — učinilo mu se — gledaju svi u nj. Znoj mu teče izvorom sa čela. Na glavi već nosi težinu korpe naših šestinskih seljakinja. Počeo se zabrinjivati kao nosilac velike odgovornosti. I opet se opazio u staklu izloga. Sam je sebi imponovao. Sam se od sebe uplašio. Srce mu glasno kucaše. Uđe u pivaru na zajutrak. Dva konobara naletiše i karambolIraše, skidajući njegov ogrtač i cilindar.

— Ne! — zavapi Kažiprst, zadržavši klobuk objeručke na glavi.

Pivo imadjaše ukus hladne sirutke. Paprikaš se zadijevaše za grlo. Cigareta se pretvorila u slamu. Neke gospođe u staromodnim šeširima, provincijalke, dugo i pozorno posmatraju cilindraša, koji prima dostojanstvenost kipa. Za njegovim leđima smijanje, zlobno, rugalačko cerekanje. Kažiprst promijeni sve boje sunčanog ogledala, pomodri, pozeleni, posivi, pocrni, pobijeli, požuti, i krčmom zaori sonornost njegovog podoficirskog organa:

— Gospodo, ja sam Zvonimir Kažiprst, knjigovođa! Smijete li se vi meni!

— Ali — ni govora, gospodine! — ispričava se debeli purgar, namiještajući cviker na rumenom licu, ližući bijelu pjenu sa tankih crnih brkova i držeći za svaki slučaj u desnici golemu čašu.

Od danas naime nosi Kažiprst na glavi svoju čast, a čast treba junački braniti. Međutim, cijeli lokal se smijaše, čak i one stramodne provincijske gospodje.

— Hrvatski jal! pomisli gordo Zvonimir Kažiprst, gordo popravi novi okovratnik, gordo se diže i gordo plati. Cilindar je u njemu pobudio neslućenu mjeru muškog, junačkog herojskog ponosa pa prolazeći kroz visoki inače izlaz, gizdelin se malo sagnuo, jer cilindar dobi već dimenziju tornja, brda, planine.

Na ulici sretne kolegu Špišića, koji ga kao stariji knjigovođa ne pozdravljaše nikada prvi. Sada mu se prvi poklonio. Kažiprsta vrijeđaše ta servilnost. Napravio se lud i nije otpozdravio.

— Pfuj! Hulja! — čuje za ledjima. — Hrvatski jal! — šapne on sladogorkim ponosom, krećući uspinjačom kući i plativši, naravno, ekspres. S njim se vozio bivši ban, zapitavši ga familijarno, ide li dobro njegov sat i navinuvši svoj zlatni časovnik po njegovome, srebrenome.

Na Štrosmajerovo šetalište izađe Zvonimir Kažiprst sa ponosom čovjeka, koji učini besplatnu, kolegijalnu uslugu virilisti, velikašu i tajnom savjetniku. Na glavi mu nije više klobuk. Na glavi mu je Slava.

Zvonimir Kažiprst nosi na glavi čudo i glava mu se već muti.

Isprsio se, vuče dugačke krakove patricijskom nemarnošću, ispod crnog ogrtača pokazuje svilenu postavu, toranj sv. Marka nije mu previsok. Nabavio je cilindar, a sad treba tek još finog psa: najradije buldoga, hrta ili škotskog ovčara. Za bijele ljetne gamaše lasno ćemo.

Gazdarica, kod koje se hranio i stanovao, sirota činovnička udova bez djece u vječnom crnom, požućelom ruhu, i vječnim crnim tihim cipelama od jelenje kože, uhvatila se za čelo, ugledavši cilindar sa čovjekom. Sive oči joj iskočiše kao pečenoj kozi, a usta zinuše kao u štuke u petak na kaptolskom sajmu.

— Gospodin su avanzirali! —

— Ne. —

— Gospodin su bili pri banu? —

— Ne. Čujete, gospa Barica: mi smo bili gospon i ostanemo gospon. Donesite obed! —

Nije se kao obično usudila s njime sjesti. On čitaše tobože novine, da izbjegne svaki razgovor. Čuo je, kako je rekla brbljavoj susjedi:

— Taj prokleti cilinder čisto je pokvaril našega mladoga gospona.

— Ni cilinder za saku buču!

— Hrvatski jal! Prokleti jal hrvatski! — uzdahne Kažiprst, biljegujući jezikom u ustima palačinku i pijući prvi put kod ručka piva. Kod crne kafe prekrsti se krišom gospođa Barica i zaintači:

— Oni su, mladi gospon kupili cilindera, došli su do penez, a ja ih lepo prosim, nek mi za petaču više mesečno kvartir i koštu plaćati dostoju. Već predi sem im to povedati štela, ali mi srce ni dalo. Život je saki dan skupši, a oni već osam let jednak plaćaju. —

Čačkajući zube, natičući u oko petokrunaš kao monokl, zureći u crni sjaj magijskog cilindra preko na zidu, slušajući babu kao Presvijetli što sluša raport potčinjenih, Zvonimir Kažiprst doduše malo problijedi, ali odreže kratko i jasno:

— Gospođo, otkazujem vam ovim časom i nađite sebi drugoga. —

— Drugoga bez cilindra! — zarida i udari baba nogom mačka, što je predući uz njenu desnu nogu karikirao guravca.

Taj dan ne bijaše uredovanja i cilindraš zadrijema na trošnom divanu. Roda. Leti. U dugačkom joj kljunu nješto crno kao sudbina i sjajno kao život: cilindar. U cilindru nešto živo. Dijete raste, raste i raste, dobija žute, četkaste brkove i uleknuta prsa sa dugim rukama i nogama, sjedi u uredu i — dzim! — kroz prozor doleti sjajni, svijetli i presvijetli cilindar, pa sjedne na glavu, na glavu Zvonimira Kažiprsta. I sve, ama sve se klanja Cilindru i Čovjeku: stražari, činovnici, konobari. Vojnik na straži pozdravlja ga puškom. Čak toranj, sivi, stari toranj sv. Marka se poklonio, pretvorio se na časak u krivi toranj, u »moj naklon« u Pizi i povratio se u svoj predjašnji, nepokolebljivi historijski položaj . . .

Kažiprst se probudi i već mazi desnim rukavom svilu čarobnog klobuka kao što se miluje dlaka konja što dobije okladu na utrkama. Odluči naručiti nove posjetnice s krunom i plemićkim predikatom, i ponosan kao cilindar pođe na sastanak sa svojom djevojkom. Dogovoriše se u Maksimir.

Mercedes Klofutar bijaše kao sve druge. Žene se u velikoj većini slučajeva razlikuju tek fizički. Kći časničke udove i vrlo gospodski odgojena za očeva života zadržala je višu društvenu ambiciju, želeći kao većina njenih drugarica toaletom nadomjestiti oskudicu srca i miraza. Ostavila je licej, kad joj majka opazi, da licej ne znači uvijek osobit kruh u Hrvatskoj. Brak joj ostade jedina nada. Ašikujući prošla je kroz razne ruke kao uzajmljen roman, ali njeni ljubavnici ostavljahu je na koncu svojih studija. Sa nekim Dalmatincem, kontom rudaste kose i prezadužene, eksotične elegancije čak se kompromitovala. U Zagrebu to međutim nije teško, jer su tu i nekompromitovane kompromitovane, pa tako u stvari nije nijedna osramoćena. Uzalud je Mercedes znala promuknuti po pjevačkim društvima, pa derući postole kao prodavačica po dobrotvornim svečanostima i patriotskim plesovima. Ni jedan, ama ni jedan jedini nije se dao upecati. Onda se bacila na stariju gospodu. No ovi su više čeznuli za poetičnim gazdaricama no za pozitivnim suprugama. Zatijem je ušla kao pomagačica k nekom zubaru, poznatom noktašu, ali i taj zlatom plombirani ženskar ostade u tom slučaju oprezan. Napokon pade Mercedes na šrajbmašinu. Tipkačica. U nekom uredu je tipkala, tipkala i tip-tip-tip-tipkala, dok nije natip-tip-tipkala Zvonimira Kažiprsta, čovjeka solidna i pored svih godina vrlo neiskusna. Brak je — umovaše Mercedes — još najbolji oblik za žensku slobodu. Već ulazeći u taj sakramentalni položaj je muž, umoren i ožigosan životom, u neku ruku krivac pred svojom ženom, pa joj kao krivac već unaprijed mora sve praštati. Pa onda, muž radi i zarađuje, dok činovnička žena može cijeli dan dembelisati, šetati i čitati romane u slučaju nedoživljenih. Brak je u takom slučaju nepobitna ženska korist i muška šteta, a supruga treba tek paziti da joj se ne dogode djeca.

Inače bi Kažiprst uvijek prvi dolazio na sastanke, a danas je dospio kad već ona htjede otići sa tramvajske stanice. Nije ga odmah poznala: tako bijaše velik, veličajan, veličanstven. Umjesto da uđe u tramvaj, nabrekne automobil. Jureći kao na krilima sna i želje, ona mu obisne po običaju oko vrata, ali on sjedi veličajno kao kumir, držeći ljevicom sjajnu amajliju crnog svog cilindra. Desilo se čudo i Mercedes držaše, kako će je on iznenaditi novošću amerikanskog strica, glavnog zgoditka ili barem nečuvenog, ali u novije vrijeme ipak u Hrvatskoj vjerovatnog unapređenja. Gledajući ga kao više lice, vidjela je već sebe u svom automobilu, u crkvi sa svadbenom kraljevskom koračnicom, u strašno širokim šeširima sa perima najbrčnijeg noja, pa u kazalištu, u loži, u briljantima na gala-večerima, jer kao svi zagrepčani i ona htjede prije svega »imponirati«, »vihtig se praviti«, igrati veliku, najveću ulogu. U ljubavnom zanosu gledaše se već u zraku, nad gorama, nad Alpama, a aeroplan nosi već u Englesku, u Ameriku gospodju Mercedes Kažiprst rodjenu Klofutar.

Skinuvši se u Maksimiru s voza i našavši se u tihim drvoredima, ćutahu pred misterijskim sjajem zagonetnog cilindra. Uzaman mu ona zabijaše u oči kao čavle poglede svojih crnih, krupnih, kao sjenom čežnje modro zarubljenih očiju, uzaman mu svijaše ruke oko vrata i uzalud ga cjelivaše. U srcu, u duši njegovoj vladaše već crno, sjajno, gospodsko dostojanstvo cilindra, pa mu se tek na salašu, pod srebrnom, širokom platanom i kod bijele kafe razvezao jezik.

— Vidiš, Mercika, reče joj neizmjerno važno, držeći cilindar na koljenima kao liječnik bolesno čedo — vidiš Mercika, mi nismo jedno za drugo. Ja te ljubim, ti mene ljubiš, ali mi nismo jedno za drugo. Ja nemam ništa i želim biti gospodin, ti nemaš ništa i želiš biti fina dama: to su dvije ništice i to ne ide zajedno. Nisam ti prvi i nađi si, Mercika, koga drugoga . . .

Njoj zape u grlu riječ. Što? Zar nju, Mercedes Klofutar, zar nju da ostavi taj seljački popapučeni opanak, taj riđi i dugački kancelarijski linir? Nju, nju! Nju, koja je — da je htjela — mogla imati konta Romea Gljivanovich-Barragliu? Nju, što ima

sve što žena imati može, sve osim toga prokletoga novca!

On oprezno i očinski vrti na koljenu tragični cilindar, a ona, opazivši kao višim nadahnućem vezu između novog Kažiprsta i novog šešira, ustane, dohvati kupicu i na radost maksimirskih gostiju prospe svoju kafu na užasni, na kobni, na sudbonosni, na pakleni cilindar, pošavši bezobzirce na cestu korakom kraljice.

On je htjede udariti, ali baci za njom tek vodu iz čaše, smoči golema pera na njenom šeširu, a iz grla mu prodre tako živinski, tako ludi urlik, da u staji zamučaše nadbiskupove krave, dok se basista bik oglasio tutnjavom daleke grmljavine.

— Bijaše mi jalna, što sam kupio novi šešir! Ah taj prokleti hrvatski jal! — žali se Zvonimir Kažiprst, plaćajući neznatni račun sa znatnim bakšišem.

Uzajmiše mu nekakvu kapu. Navlačeći je na glavu i opet se osjetio običan, jučerašnji čovjek.

— Pa to se može još očistiti! — reče konobarica, dižući mokri cilindar kao žabu krastaču.

— Nikad, nikad više!

Dok se Zvonimir Kažiprst gubio kao zločinac u sumrak i u šumu, dođoše neki đaci pričajući, kako se ovčas otmena gospodična htjela baciti u jezero, inače vrlo plitko, u kojemu bi bez tuđe pomoći svakako zaglavila, jer za samoubijstvo malo vode treba.

— I sve to zbog cilindra, zbog toga prokletog klapca! — govoraše svijet, pa poče fatalni klobuk nabijati šakom, štapom, stolicom, dok ga ne uhvati pas, pa s tom izmrcvarenom, izmesarenom krpom otrči u sumrak, u šumu, za Zvonimirom Kažiprstom, namjeravanim posjetničkim plemićem.

— Muuh! Muuh! — muču nadbiskupska goveda. — Buuuuh! Buuuuh! — riču klerikalni bikovi grozomornim, gromornim kontrabasima, sluteći i objavljujući kroz tiho veče veliku nesreću ljudima, životinjama i stvarima.

MARIJA MAGDALENA

DRAMA U TRI ČINA S EPILOGOM

Napisao FRAN GALOVIĆ

(Nastavak)

Marija Magdalena

Makar i to bilo,
Ja svoga puta ne ću mijenjati,
Već napried želim istim stazama,
Dok ne vidim i ne razumijem!

Marcelo:

Što imaš vidjet?

Marija Magdalena

Ono, što i drugi!

Marcelo:

Ti buncaš kao u snu. Bolesna si!

Marija Magdalena

Pa možda i to! Ali sad je kraj,
I meni valja samo nekud poći . . .

Marcelo:

Ti sama neznaš, kakve rieči zboriš!

Marija Magdalena

Ja znam ih davno, jer su ležale
Duboko, tuj u mojim grudima,
Al nisu mogle tamu prodrieti,
I čekale su željno jedan dan,
Da netko dođe, da ih probudi!

Marcelo:
(gorkim posmjehom):

I došao je!

Marija Magdalena

Došao je, evo!
Probudio je tajnu glasova,
I oni sada izlaze sve jači,
Ko da ih netko drugi govori,
A ja im samo jeku ponavljam.

Marcelo:

U očima ti nema jeke ove,
Jer iz njih stare strasti prodiru
I traže udilj nove naslade!

Marija Magdalena
(mutno):

Da! Tog se bojim, al će proći i to,
Pa možda kad me već i ne bude,
A onda ću da vidim krajeve,
Što sada ih ne mogu gledati!

Marcelo:

Zar će to biti sreća?

Marija Magdalena

Za me: da!

Marcelo:

To sve je samo puka opsjena;
Ti samu sebe varaš! — Vrati se!
Taj put za tebe nije! — Bit će kasno,
Upoznaš li, da nemaš više nada,
I da se nebo tvoje smračilo . . .

Marija Magdalena
(laganim smiješkom):
Ne! Moje nebo smračiti se ne će.
Jer na njem ima mnoštvo tajnih zvijezda,
I one će mi putove pokazat . . .

Marcelo:
Osviesti se i slušaj! Pođi sa mnom!
Ja imam dvorac, pust i samostan,
A na moru je! Mermer portika
U beskrajnim se valovima ljeska.
Na srebrnoj ćeš ležat nosiljci
I slušat pjesmu valova i cvieća!

Marija Magdalena
Zaludu zoveš, ja te ne slušam!

MARKO RAŠICA: ČEMRESI NA LAPADU.

Marcelo:
(tihim, strastvenim šaptom):
Ja imam zlatnih haljina i pregršt
Dragulja čistih. Imam koprena,
Ko uzdisanje sutona su lake,
I njima ću te prekrit čitavu,
Da blaže plamen mojih cjelova!

Marija Magdalena
Sve prekasno je! Ja ne mogu poći.

Marcelo:
Il hoćeš možda nekud u goru,
Gdje nema ljudi, — evo, ja sam spreman!
I podat ću ti moju mladost svu,
Ljepotu, ljubav, život i smrt. — Dođi!

Marija Magdalena
Ne, prijatelju! — Ja te ostavljam.
Znam. Ljubio si. Ali sad je kasno.
Jer ono, što se jednoć izgubi,

To ne vraća se više. — Ostavi me!
Raziđoše se naši putevi,
Pa čemu da ih zalud tražimo,
Gdje ne bismo im traga nikad našli.

Marcelo:
(sasvim kraj nje):
I posljednja je ovo?

Marija Magdalena
(izdrži njegov pogled):
Posljednja!
Oprosti mi! Ja drukčije ne mogu!

Marcelo:
A znaš li, što si sad uradila?

Marija Magdalena
Znam. — Rastadoh se sa životom svojim!

Marcelo:
Ja bdjeti ću nad tobom! Čuvaj se!
I da te vidim s kime, — mrtva si!

(Oboje se gledaju još jedan časak u tajni posljednjega rastanka. — Odostrag prolazi svijet, neki se zaustavljaju, a neki idu dalje. — Marcelo se okrene i pođe ne obazirući se više. Marija Magdalena uronila je u svoje misli stojeći kraj zida na lijevo i ne sluša glasove ljudi, koji prolaze.)

Prvi muškarac:
Izgrdio je sve farizeje,
A ipak, evo, pošao je danas
U Simonovu kuću.

Drugi muškarac:
Ali Simon
Poštenjak je i nije kao oni,
Po zbornicama štono hodaju.

Treći muškarac:
Ja ne vjerujem! Jedan ko i drugi! —
On savršenstva uči nas, a eto,
Sam svoju riječ krši!

Drugi muškarac:
i ti si
Još jučer klicao!

Treći muškarac:
Jesam. Ali poslije
Razmišljah o tom, što sam vidio,
I bilo mi je, ko da nije sve
Onako, košto ljudi pričaju.

Drugi muškarac:
Ti sumnjaš već!

Treći muškarac:
Zar možda nemam pravo?
Da odista je on taj Mesija,
Zar izbavio ne bi narod svoj?

Drugi muškarac:
On govori o drugom izbavljenju!

Treći muškarac:
To sve je liepo, ali — vidjet ćemo!
Ne velim ništa!

Drugi muškarac:
Pa kad Hristos dođe,
Čudesa veća može l' činiti,
No ovaj što ih čini?

Prvi muškarac:
On je prorok
I čovjek svet, al —
(Pokazujući na trećega muškarca.)
ovaj ima pravo:
On morao bi puk svoj izbaviti!

(Međutim se oko ove trojice skupilo još nekoliko muškaraca i žena, pa slušaju razgovor.)

Prva žena:
(prvome muškarcu):
Osamnaest ljeta bijah bolesna
Od duha zloga, bijah zgrčena,
Ne mogavši se nikad ispraviti,
A on mi samo reče jednu riječ:
»Od bolesti si oproštena svoje!«
I evo, sada hodam! — Pitajte,
Koliko vas je volja, ne možete
Potamniti mu slave!

Prvi muškarac:
Žene idu
Za njegovim tragom najviše!

Prva žena:
Jer nisu kao vi, što tražite
Po danu i kraj svietla vidjelo!

Treći muškarac:
Mi želimo do u dno vidjeti!

Prva žena:
Al onda vam se pogled zamuti,
I pred vama je samo pusta magla!

Jedan Grk:
Da! I ja sam ga jednoć gledao,
I od ovih ljudi činio se veći,
Što ikada ih vidjeh!

Prva žena:
Gledajte!
Taj čovjek nije rođen u Judeji,
A ipak mora priznati mu slavu.
A vi, što djela vidjeste mu sva,
Vi sumnjate i glavom skrećete! —
Zar nije onda pravo rekao,
Da nitko nije prorok u domaji?!

(Nastavit će se).

MARIJA CHAPDELAINE

PRIPOVIJEST IZ FRANCUSKE KANADE

Napisao LOUIS HÉMON. Prevodi Dr. DRAGO ĆEPULIĆ

(Nastavak)

UĆA postane središtem svijeta, i bijaše doista jedina točka svijeta, gdje se moglo boraviti i više no igda velika ljevana peć postane središtem kuće. Svaki bi čas koji član obitelji pošao pod stepenice po dvije, tri cjepanice, u jutro čempresove, danju lozine, večerom brezine, i stavljao bi ih na goruću žeravicu. Kad se činilo, da se toplina smanjuje, mati bi Chapdelaine govorila zabrinutim glasom:

— Ne dajte, djeco, da vatra utrne!

I Marija, Tit' Bé ili Telesfor otvorili bi vratašca peći, pogledali malo vatru i pošli odmah po drva.

Ujutro bi Tit' Bé skočio s kreveta davno prije dana i polazio vidjei, da li su debele brezine cjepanice ispunile svoju zadaću i gorile do jutra. Ako bi na nesreću vatra bila ugasla, on bi je opet odmah zapalio s korom od breze i čempresovim granjem, naslagao bi debele cjepanice na prvi plamen i vratio bi se trčeći brzo pod svoje poplune od vune, čekajući, dok se toplina opet raširi kućom.

Vani, obližnja šuma, pače i polja dobivena rušenjem šume, bijahu samo svijet čovjeku stran, neprijateljski, koji se motrio s radoznalošću kroz male kvadratne prozore. Katkad bi taj svijet bio čudne ljepote, leden, kao nepomičan, sačinjen od vrlo plavog neba i sjajnog sunca, pod kojim je blistao snijeg. No ta jednolika čistoća plave i bijele boje bijaše jednako okrutna, i davaše naslućivati ubojničku zimu.

Drugda bi vrijeme bilo blaže i snijeg bi jako padao, te sve zasuo, i tlo i grmlje, koje malo po malo zatiraše i tamni rub šume, koji bi nestajao za zastorom gustih pahulja. Sjutradan bi opet nebo bilo vedro, ali bi vjetar sa sjeverozapada duvao strašno. Snijeg bi se rastepen u prah dizao i prolazio mjestima požara i proplancima kao reful i onda bi se stao gomilati iza svih zapreka, koje smetahu vjetru. Na jugoistoku kuće ostavljao bi za sobom golemi čunj ili bi tvorio između kuće i staje nasipe pet metara visoke, koje je onda valjalo lopatom odgrnuti, da se iskrči put. S one strane, odakle dolazaše vjetar, bilo je tlo čisto, golo, zbog njegova besprestana duvanja.

U takove bi dane ljudi izlazili samo zato, da nahrane životinje, i ulazili bi trkom, izmučeni vlažnom zimom puni snježnih kristala, koji se zatim otapljahu na toplini kućne peći. Otac Chapdelaine trgao bi sa svojih brkova komade leda, skidao lagano svoju kabanicu postavljenu janjećom kožom, i stavio se kraj peći uz uzdah olakšanja.

— Zar sisaljka nije sleđena? upitao bi. Ima li dosta drva u kući?

Onda bi se uvjerio, da je ta njihova drvena tvrđava opskrbljena vodom, drvom i živežem, i prepustio bi se mekom zimovanju, on bi pušio bezbrojne lule, a žene bi pripravljale večernji ručak. Od zime bi pucali čavli u zidovima od letava, kao kad puca puška; peć bi natrpana trešnjinim drvetom brujila, a vani bi vjetar duvao i zavijao poput buke kakove horde, koja opsjeda.

— Strašno mora da je sada vrijeme u šumi! mišljaše u sebi Marija.

I primijeti, da je to glasno izrekla.

— U šumi nije tako stsrašno vrijeme kao ovdje, odvrati joj otac. Tamo, gdje je gusto drveće, ne osjeća se vjetar. Kažem ti, da Ezdra i Dá Bé ne znaju bijede.

— Ne?

Ali nije ona ni na Ezdru ni na Dá Bé iznajprije pomišljala.

IX.

Otkako je došla zima, često se kod Chapdelaineovih govorila o blagdanima, i evo se blagdani približiše.

— Pitam se, hoćemo li imati posjeta na novo ljeto, reče jedne večeri mati Chapdelaine.

I ona prođe redom sve rođake i prijatelje, koji bi mogli doći.

— Azalma Laronche ne stanuje daleko; ali je ona odviše lijena. Onima iz Saint-Primea ne će se htjeti putovati. Možda dođe Wilfrid ili Ferdinand iz Saint-Gédéona, ako led bude na jezeru dobar .

Jedan uzdah oda je, da još misli na živahnost o blagdanima u starim župama, na obiteljske ručke, na nenadane posjete rođaka, koji stižu u saonama iz drugog sela, omotani kabanicama i krznima, a pred njima juri konj, dlake bijele od inja.

Marija mišljaše na druge stvari.

— Ako budu putevi isto onako loši kao prošlog ljeta, reče, ne ćemo moći ići na polnoćku. A ja bih bila ipak rado išla ovaj puta na polnoćku, i otac mi je to obećao.

Kroz mali prozor ona promatraše sivo nebo i unaprijed se žalostila. Ići na polnoćku to je naravna ambicija i velika želja svih kanadskih se-

ljaka, pače i onih, koji su najdalje od sela. Sve, što je trebalo svladati: zimu, noć u šumi, zle putove i velike daljine, samo pridonosi još svečanosti i tajnovitosti te zgode. Dan rođenja Isusova je za njih više nego jedan dan ili jedan obred u slavu obnovljenog otkupljenja; on je za njih razlog golema veselja, i drvena se crkva u taj dan napuni priproste revnosti i čuđenja. A ove godine Marija žuđaše više no igda da ide na polnoćku, pošto je toliko tjedana proboravila daleko od kuća i crkava. Činjaše joj se, da ima da traži više milosti, koje će joj zastalno biti udjeljene, ako bude mogla pred oltarom moliti sred pjevanja.

Ali sredinom prosinca pade obilati snijeg, fin i suh kao prah, a tri dana pred Božić digne se vjetar sa sjeverozapada i zamete puteve.

Sjutradan iza oluje otac Chapdelaine upregne Charles Eugènea u velike saone i odoše s Tit'Beom, ponesavši lopate, da pokušaju nabiti cestu ili jednu drugu načiniti. Obojica se vrate u podne izmoreni, bijeli od snijega, govoreći, da se više dana ne će moći onuda proći. (Nastavit će se).

RATNI DOJMOVI

Napisao VIKTOR KRALJ

(Nastavak)

II.

KOD GVOZDJECA.

NAKON bitke kod Dobre Noći povlačila se austrijska vojska u smjeru grada Stanislavova. Naša »leteća brigada« imala je kao obično zadaću, da zaustavlja neprijateljsku bujicu, dok glavna vojska ne bi zaposjela određenu joj liniju, koju bi armijski zapovjednik držao najpodesnijom za obranu. Uzmicanje to trajalo je puna dva mjeseca uz vječno puškaranje zalaznih četa, među kojima se nalazila i naša brigada.

Bježali smo, što no riječ, glavom bez obzira. Naša pukovnija bijaše izgubila daleko preko tisuću momaka, budući da je čitavi bataljun bio zarobljen, dok su ostali imali znatne gubitke, to jest od dvije tisuće ljudi bila je spala na nekih osam stotina. Marševi bijahu vrlo naporni, išlo se bez prestanka tek uz dva kratka odmora po deset minuta punih dvadeset sati. Istom drugi dan popodne zaustavismo se kod Ivankova, ali ne odmora radi, već da dočekamo navalu jednog kozačkog odjela, koji je brojio prema našem računu najmanje pet do šest stotina konjanika. Odio doduše ne baš velik, ali dostatan, da uznemiruje potučenu vojsku na bijegu i da unese još više nereda u nju, koja imade jedinu želju, da otpočine, da se najede i naspava. Zalazne patrule javiše nam, da nas kozaci slijede, da ih imade vrlo mnogo i da su već blizu. Odmah se zaustavismo, povukosmo rojnu prugu i čekasmo.

Tko da opiše naše raspoloženje: umorni do klonulosti, dvadeset i četiri sata bez zalogaja, i sada kozaci za petama?!

— Ako kozaci navale, svi treba da skočite na noge i otvorite vatru, i pucajte polagano! — čuo se nečiji glas. U borbi s konjicom naime treba pješak stojeći da puca, jer dok on sâm stoji, ne čini mu se konjanik tako velikim, kao kad bi ležao; stojeći može pješak, ako ustreba, dočekati konjanika na bajunetu, i onda stojeći gađa pješak upravo u visinu sedla, tako te može u isti čas da pogodi i konja i konjanika. I tako čekasmo sustali, gladni, žedni i uzrujani na navalu, koja je bila pred nama.

Nikoga se infanterista tako ne boji kao konjanika, i to zato, jer konjanik sa svojim konjem čini dojam ogromna i moćna borca, a osim toga je brz, osobito kod navale, kad jaši upropanj. I to su dva vrlo važna momenta, koji silno djeluju na pješaka, tako da ovaj obično izgubi prisutnost duha, kad spazi ogromnu masu oboružanih ljudi na konjima, gdje svom žestinom jure na njega. Pa mjesto da strijelja polagano nišaneći, žuri se u svojoj uzrujanosti, jer se boji, da ga konjanik ne preteče, što obično i biva, ali ne zato, jer nije dosta brzo pucao, već zato, jer je odveć slabo gađao. Isti slučaj se desio i kod Ivankova. Kozaci se bijahu postavili u frontu od neko dvjesta koraka duljine u četiri reda uzevši sebi kao cilj pukovniju, koja stajaše na našem desnom krilu. Napredovanje započne. Najprije su jašili korakom, da se masa stavi u jednovito gibanje, zatim pređoše u kas, a kad se približiše na pet ili šest stotina koraka svome cilju, zagrebaše u propanj. Naše desno krilo otvori doduše vatru s boka, ali s vrlo neznatnim uspjehom. Nekoliko konjanika se sruši, što je na čas izazvalo među konjanicima mali nered. No zato s to većom žestinom podbodu konje i silnom brzinom poput oluje nalete na tako reći gološruku momčad te dijelom razbiju, dijelom zarobe gotovo dva bataljuna susjedne nam pukovnije.

Videći što se u našem susjedstvu zbiva, pokupimo se još za vremena, budući da se već tu i tamo pojavljivaše ruska infanterija, doduše još daleko na obzorju, ali mi smo morali pospješiti, da što

prije zaposjednemo kod Gnjatina već iskopane postave. Kiša, koja se međutim bila spustila, podupiraše nas u našem bijegu otešćavajući Rusima napredovanje. Poznato je naime, da je brži onaj, koji bježi, pa makar imao i zapreke svladavati, od onoga, koji progoni pod istim uvjetima. Uzrok je jasan, a leži u duševnom raspoloženju jednoga i drugoga.

Stignuvši nešto pred večer u Snjatin navalismo poput gladne zvjeradi na satnijske kotlove, iz kojih dolazaše ugodan miris kiselog gulaša od konzervi. Trideset i šest sati ne bijasmo okusili ni jednoga zalogaja. Hljeba dosta; svatko mogaše i po dva obroka uzeti, budući da je momčadi bilo gotovo za polovicu manje obzirom na posljednji iskaz, prema kojemu bijahu satnijske kuhinje spremile ručak. I vina bijaše na pretek. Momci naime izvukoše iz nekog podruma osrednje burence, posadiše ga na jedno dno, dok mu kundacima izbiše drugo. I sada mogaše svatko grabiti svojim od gulaša musavim kotlićem i piti do mile volje. Želuci bijahu namireni, lica zažarena, torba puna hljeba, u kotlićima vina. Povratio se život, povratila se duša i još da je bilo slobodno zapjevati . . . Ali . . .?! Sve bijaše zaboravljeno u najkraće vrijeme: i strah i napor i svaki drugi neugodni osjećaj. Kako li je lako predobiti masu za sebe! Nahrani je i napoji, zadovolji joj želudac — i ona će ti dati srce i dušu, pa i život.

MARKO RAŠICA: VILA U SV. JAKOBU KOD DUBROVNIKA

Već se stao hvatati sumrak. Zaposjedosmo snjatinske šančeve, koji bijahu tik do groblja iskopani. Polako se spuštala noć, a s njome i sitna hladna kiša, koja padaše iz niskih sivih oblaka poput guste magle. Zgurismo se po dvojica po trojica zajedno pokrivši se slamom od pšenice, koju smo sebi načupali na obližnjoj njivi i — čekasmo zoru . . .

Još prije zore nastavismo svoj mučenički put.

Na tom preko sto kilometara dugom putu, koji smo sebi utirali kroz bujnu još nezrelu pšenicu, kojom tada obilovahu beskrajne bukovinske i galicijske poljane, bijasmo se u glavnom dvaput zaustavili, i to kod Gvozdjeca i Majdana, odbivši dakako omanje sukobe i neznatnija čarkanja, kojih bijaše tako reći bezbroj. Od ove dvije bitke vrijedna je da se spomene ona kod Gvozdjeca. Pošto bijasmo, štono riječ, izjeli vatru kod Gnjatina, gdje smo čitavu noć odležali pokisli i ozebli na visini kod snjatinskog groblja odbijajući ruske izvidnice, marširali smo s malim odmorima puna dva dana i jednu noć. Nakon dugog i mučnog vrludanja po besputnim šumama i šikarama zaposjedosmo gladni, iznemogli i do kože mokri oko dva sata izjutra rub neke šumice, koja se poput jezika bila pružila niz rebro omašnoga brda, na čijem podnožju gotovo u jednoj guduri ležaše rastegnuto selo Gvozdjec, upravo pod našim nogama.

Zapovijed je glasila: Pušenje kao i loženje vatre strogo zabranjeno; jarak imade biti još prije izlaza sunca gotov (dakako jarak tek za nuždu). Momci odmah prionuše kopati premda umorni od silnog napora, no studen i vlaga ih sališe na to; vatre doduše nije ložio nitko, ali pušenje ... Tko da im zabrani taj jedini užitak, koji čovjeku može najteže časove da učini snošljivijima! I doista još prije izlaza sunca bio je jarak oko pola metra dubok, što dotječe kod navale manjega opsega. Međutim Rusa nije nigdje bilo na vidiku ni na najkrajnijem horizontu. Oni nas naime nijesu mogli onom brzinom slijediti, kojom smo mi uzmicali, budući da onaj koji bježi, instinktivno većma i izrabljuje svoju snagu od onoga, koji ga progoni. To su dva sasvim protivna raspoloženja: jedno je strah od pobjednika a drugo je zadovoljstvo ili bolje zasićenost, koja čini pobjednika mlitavim i sporim. Napetost živaca postigla je i kod jednog i kod drugog svoj vrhunac s tom razlikom, što pobjednika uznemiruje opreznost, dok pobjeđenika osim opreznosti muči još i strah. No kod jednog i drugog gubi se ne samo energija već i smisao za ratovanje, i to iz tri zajednička uzroka: prvo što iza silne napetosti duševne i tjelesne, koja uvijek dolazi u glavnom momentu bitke do izražaja, bezuvjetno slijedi klonulost; drugo što se i pobjednik i pobjeđenik u sebi tiho raduje, jer je iznio živu glavu, koju ne bi htio tako brzo i opet staviti na kocku; i treće što u onoj klonulosti ljudi i nehotice stanu razmišljati o potrebi odnosno o nepotrebi rata. Zato bi oba protivnika, da uzmognu svaki za sebe uspješno nastaviti borbu, morala izmijeniti malaksalu momčad s novim neistrošenim silama. Da poslije bitke većega opsega nastupa klonulost i kod pobjednika i kod pobjeđenika, vidi se najbolje po tom, što iza prorova bilo čije pozicije nastaje zastoj s jedne i s druge strane.

Sunce je već poodskočilo bilo, no kako se iza dugotrajne kiše bila podigla magla, pričinjalo ti se sunce kroz tu gustu koprenu kao blijedo-žuta okrugla ploča, koja bi sad potamnjela sad opet zasjala već prema zgušćivanju odnosno razređivanju magle. Napokon nestane i posljednjega vela, a žarko se sunce pokaže u svom svojem sjaju, sipajući tople zrake na izmorenu, izgladnjelu, nesretnu djecu svoju. Kao zaklani spavahu momci svi bez razlike, pa i oni, koji su kao izvidnice morali motriti, kad će se pojaviti progonitelj. No njega nije bilo. I on je negdje sustavši počivao ...

Čitav taj dan prošao je mirno, istom pred večer počelo je bivati življe pred nama. Tu i tamo bi se pojavila po dva po tri kozačka konjanika s velikim i nespretnim šubarama na glavi, koje su za njih tako karakteristične. Gotovo sve te patrule bile su se jedva na puškomet približile osim jedne, koja je očito bila izgubila pravi smjer, budući da se uspinjala na jedno brdo, koje je sa svojim bokovima okomito ležalo na našu poziciju, tako te smo mi bili kozacima na lijevu ruku, a ne pred njima, kako su oni očito očekivali. Istom strojna puška, koja se bila oglasila na našem desnom krilu, upozorila ih je, da su na krivom putu. Osjetivši metke iznad svojih glava zagreboše na hitrim svojim konjićima te ih strjelovitom brzinom nestane iza brda, čiji obrisi se već počeše gubiti u sumračju.

Noć se već bila spustila, momčad povečerala, jedini obrok toga dana. Kopanje jarka se nastavilo, budući da se ob dan nije smjelo raditi zbog ruskih patrula. Bez vatre, bez pušenja — sada je svaka i najmanja iskrica mogla biti opasna — i bez riječi tekao je mučni posao oko izgrađivanja jarka, koji je upravo na onom mjestu morao biti znatno dublji, budući da je brdo, koje je ležalo nama nasuprot, bilo mnogo više od našega, pa je trebalo s time računati, da će i ruska pozicija stajati više od naše.

Momčad osim one, koja bijaše određena za poljske straže te koja je već odavna bila zaposjela određena joj mjesta nekoliko stotina koraka pred našom pozicijom, bila je podijeljena u tri radne partije: jedna kopaše jarak, druga zabijaše koce u tri reda pred jarkom ispreplićući ih bodljikavom žicom, a treća partija, kosila je već zrelu pšenicu, sjekla još zeleni kukuruz i rušila drveće, koje se nalazilo pred pozicijom, i to zato, da nama ne smeta kod pucanja, a protivniku da ne posluži kod napredovanja kao maska, iza koje bi se mogao sve do zapreka neopažen približiti. (Nastavit će se).

INSTALACIJA BARTOLA GROFA PATAČIĆA DE ZAJEZDA ZA POŽEŠKOGA VELIKOG ŽUPANA

Napisao JULIJE KEMPF

PARTIKULARNOJ skupštini požeške županije od 17. veljače 1803. proglašen je kraljevski reskript od 14. siječnja iduće godine, kojim je kralj Franjo II. imenovao poslije smrti Antuna grofa Pejačevića velikim županom požeške županije Bartola grofa Patačića de Zajezda. Reskriptu s izvrsnim potpisom Franje II. priložen je i primjerak prisege (Juramentum supremorum comitum), što ju je imao veliki župan položiti kod svečane inštalacije. Tek u partikularnoj skupštini od 6. i slijedećih dana svibnja i. g. bio je prihvaćen raspored svečanosti kod inštalacije, koja se imala izvršiti dne 6. lipnja 1803. U tu su svrhu otposlane objave i pozivi k inštalaciji svim susjednim hrvatskim i ugarskim županima, vlasteli, biskupima te zagrebačkom i čazmanskom kaptolu.

Posebni je odbor pod predsjedanjem asesora župan. sudbenoga stola Josipa Garića, zatim članova velikih sudaca Dragutina Odobašića i Josipa Saračevića, te suca grada Požege Ivana Moguša, sastavio za spomenutu svečanost ustoličenja raspored (ceremoniale), što se je dakako izvršio do najmanjih sitnica.

1. Kralj. povjerenik i inštalator velikoga župana Đuro grof Niczki, koji je dolazio iz Zagreba već je 4. lipnja dočekan s objedom u Kutini. Pred njega su se već ujutro spomenutoga dana odvezli u mjesto Tucilaču na međi požeške županije kutinski župnik Ivan Keleković sa kapelanom, prefekt pakračke gospoštije Josip Farkaš, veliki sudac Dragutin Odobašić i asesor Josip Višak, zatim provizori kutinske gospoštije Gaal i Emel. Kod dolaza kr. povjerenika u Tucilaču ispalilo se šest hitaca iz mužara. Nato je Josip Farkaš držao kratak pozdravni govor, a zatim su svi spomenuti pratili odličnoga gosta na kolima do Kutine. Poslije objeda nastavio se put do Poljane. Pred kolima kr. povjerenika jašio je jedan svečano odjeveni županijski stražar na konju, dok je oko kola jahalo osam seoskih konjanika u narodnom odijelu. 2. Na ulazu u mjesto Poljanu moralo se i opet ispaliti šest hitaca iz mužara. Tu su dočekali gosta katolički župnik iz Gaja Đuro Nikolić s kapelanom, zatim pravoslavni župnici Đuro Marković iz Uljanika i Andrija Marković iz Trojeglave, podsudac Đuro Subotić i jurasor Nikola Doktorović, te pakrački provizor Kinhej. Svi su ovi s novih osam konjanika pratili gosta do Lipika. U Lipiku su dočekali visokoga gosta pakrački župnik Dvojak s kapelanom, ravnatelj pakračke gospoštije (Jankovića) Franjo Lipljanić, blagajnik Ignacije Garić i jurasor Adam Mračić. Spomenuta su gospoda uz ponovno gruvanje šest mužara otpratili gosta s počasnim konjanicima u Pakrac. Tu je kr. povjerenika dočekao sam vladika pakrački Ćiril Živković s pakračkim i daruvarskim protopresbiterima i inim pravoslavnim svećenstvom, a pribavili su kod toga još podsudac Franjo Farkaš i u Pakracu nastanjena četa konjanika Erdedijeve regimente sa svojim zapovjednikom Vastakom. Dakako, da se i ovdje ispalilo službenih šest hitaca iz mužara. 4. Mužara i pucanje imao je na brizi sudac Odobašić, a konje i kola za podvoz kod pratnje sudac Saračević. 5. U Pakracu je kr. povjerenik prenoćio, a zatim dne 5. lipnja nastavio put prema Kamenskomu s velikom pratnjom kolâ (quo maiori numero fieri potesit currum) i s osam novih konjanika (rusticanorum equitum). U Kamenskomu su dočekali gosta pored ostale gospode vlastelin velički i pleternički Jakob Svetić, zatim skenderovački župnik Martin Ninković, stražemanački Jurić, te pravoslavni župnik Orozović iz Kamenskoga, podsudac Franjo Adadić, podblagajnik Antun Byff, jurasor Matija Mlinarić itd. Nakon objeda nastavili su putnici put do Brestovca. 6. U Brestovcu su visokoga putnika dočekali podarciđakon i župnik pleternički Ilija Marković, ruševački župnik Franjo Sirčić, vlastela Andrija i Ignacije Marković iz Cernika, bilježnik županije Dragutin Zengevall, komorski fiškal iz Osijeka Ivan Matković itd. I ovdje se dvostruko gruvalo iz mužara po šest puta na dolasku i polasku iz Brestovca, dok je tu i posebnim prigodnim govorom pozdravio gosta podarciđakon Ilija Marković. Poslije toga se nastavio put prema Požegi uz pratnju počasnih seljačkih konjanika. 7. Na međi grada Požege kod Kravicâ (in limitibus autem liberae regiaeque civitatis Pozeganae ad Kraviczam) čekalo je kr. povjerenika dakako najbrojnije odaslanstvo. Tu je bio na okupu magistrat grada Požege pod vodstvom gradskoga kapetana i suca Moguša, 40 konjanika gradjanske garde i druga različna gospoda županijskoga magistrata i narod. Odlični je gost dočekan dakako u prvom redu gruvanjem mužara (intra mortarium reboatus), a zatim ga je pozdravio prigodnim govorom gradski bilježnik Josip Stajdacher. 8. Na ulazu u sam grad čekala je kr. povjerenika četa od 200 ljudi pod vodstvom bivšega insurgentskoga kapitana Andrije Tersića i kanceliste Ferdinanda Ma-

takovića, koji su te ljude na vojničku uvježbali i poredali u špalir. Prema županijskoj zgradi bila je postavljena sva školska mladež s profesorima i učiteljima, koja je klikovala visokomu gostu: Vivat! (Živio!) U samoj županijskoj zgradi dočekali su kr. povjerenika pred stubama umirovljeni podžupan i vitez (eques auratus) Filip Strižić, redoviti podžupan Petar Maljevac, župan. blagajnik Andrija Erlinger, svi drugi članovi županijskoga magistrata, svećenstvo, plemstvo itd., koji su pozdravili gosta kratkim oduševljenim pozdravima uz svirku glazbe (intra tympanorum tubarumque clangores). Dok se to zbivalo u županijskoj zgradi dotle su građanski gardisti (militia civica) pored gruvanja mužara na brijegu kalvarije još triput ispalili svoje puške na glavnom trgu (ternis vicibus in foro jaculabuntur).

Veliki župan Bartol grof Patačić već je međutim bio prije stigao u Požegu, pa su slijedili još istoga dana njemu i kr. povjereniku kraći izvještaji za sutrašnji (6. lipnja) svečani dan skupštine i inštalacije. Na dan inštalacije poslije izrečenih govora kr. povjerenika i novoga velikoga župana u svečanoj običajnoj sjednici pred staležima i redovima i u času, kad se je klikovalo velikomu županu i kad je bio triput nakon prisege dignut uvis (postquam novus provinciae moderator ternis viabus in altum levatus fuerit) pucalo se iz pušaka i mužara, dok nije došao red na županijskoga bilježnika Dragutina Zengevalla, da izreče u ime staleža i redova svoj pozdravni govor velikomu županu. Sve se to zbivalo u županijskoj dvorani, a zatim se nastavila slava na ulicama, trgovima u crkvi itd. Od 200 na vojničku uvježbanih ljudi postavilo se nakon toga 100 bolje uvježbanih i opremljenih pod vodstvom kapitana Tersića i kanceliste Matakovića na trg sv. Terezije, gdje su s puškama na vojnički način pozdravili kr. povjerenika, velikoga župana i svu njihovu pratnju, kad su išli u crkvu na »Te Deum«. Građanska opet četa s puškama (sclopetarii, jaculatores) kao i županijski stražari te školska mladež iza glazbe, pratila je gospodu do župne crkve sv. Terezije, gdje se na trgu dakako i opet pucalo za vrijeme službe Božje. Tako je bilo i na povratku iz crkve. Za svečanoga objeda, kad su bile izrečene tri zdravice (kralju, kr. povjereniku i velikom županu) pucala je požeška građanska četa. Onih 100 ljudi seljaka, koji su kroz više dana ostali zbog vježbanja za ovu svečanost u Požegi, primili su pored jedne porcije kruha na dan još 4 nč. dnevnice.

Taj je raspored svečanosti dočeka kr. povjerenika i inštalacije novoga velikoga župana sastavio po nalogu spomenutoga odbora, a prema starijim uzorima kod takovih zgoda, bilježnik požeškoga gradskoga magistrata Josip Štajdacher, pa je prema njemu i izvršena inštalacija.

Inštalacija se dakako izvršila »po starim tadašnjim običajima« kako se vidi velikom i prevelikom slavom, kod koje su pored spomenutoga kr. komisara-inštalatora Đure grofa Nitzkija i velikoga župana Bartola grofa Patačića bila nazočna slijedeća gospoda: Podžupan požeški Petar Maljevac, pakrački vladika Ćiril Živković, đakovački kanonik Đuro Sertić, brestovački vlastelin Filip Strižić, pleternički i velički vlastelin Jakob grof Svetić, cernička vlastela Andrija i Ignacije Marković, granički vlastelin Antun Janković, župan. bilježnik Dragutin Zengevall, župan. blagajnik Andrija Erlinger, župan. podblagajnik Antun Byff i Franjo Lipljanić, veliki suci Dragutin Odobašić i Josip Saračević, podsuci Ignacije Tucić i Franjo Adudić, asesori župan. sudbenoga stola Josip Garić i Josip Višak, jurasori Matija Mlinarić i Ivan Saračević kao zastupnici gospoštija Kutjeva (»fundi studiorum«) te Pakraca, Daruvara, Sirača i Stražemana (grofa Jankovića), sudac ili načelnik sl. i kr. grada Požege Ivan Moguš, zagrebački kanonik-opat Filip Wohlgemuth, čazmanski kanonik Antun Milčić, podarciđakoni-župnici Ilija Marković i Matija Zrinković, vrhovni ravnatelj nauka Ljudevit Marić, podžupan virovitički Dragutin Delimanić, zastupnik virovitičke županije Ivan Janković de Csalma, zastupnik srijemske županije Antun Cseh, blagajnik virovitičke županije Josip Kos, zagrebački kanonik — opat i ravnatelj plemićkoga konvikta Josip grof Sermage, kanonik čazmanski i požeški župnik Luka Pejaković, podarciđakon i župnik novogradsk Ferdo Trepini, pakrački župnik Ivan Dvojak, zastupnici županija zagrebačke, varaždinske i srijemske Pavao Poldrugač, Josip Jagustić i Matija Gambery itd. Kako se vidi iz ovoga popisa, nijesu susjedna gospoda iz ugarskih županija gorjela »bratskom ljubavlju«, da se odazovu pribivanjem kod pomenute inštalacije.

Pod brijegom, na kojem su tada još stršili zidovi i kule nekadašnjega požeškoga grada, pekao se na ražnju vol i 12 ovnova. S podignutih skela na glavnom trgu bacalo se pečeno meso narodu na jagmu, a vino i rakija dijelilo se u škafovima (Bos assus in foro et 12 verveces a populo direpti, etiam copiosum vinem et rakia in scaphis distributum). Kad se je vino i rakija iz buradi istočila, bacala bi se i veća i manja burad među narod okolnih sela. Tada je nastala prava utrka i otimanje za praznim buradima. Višeput se znali ljudi pojedinih sela natjecati za nadmoć, kojemu će selu pripasti bure.

Ti se običaji vršili sve od prvih veliko-županskih inštalacija 1745., kada su sve tri slavenske županije utjelovljene pod bansku vlast.

Bartol grof Patačić bio je prije veliki župan, dotično upravitelj zagrebačke županije. Ivan Kukuljević Sakcinski navodi, da se je kod ustoličenja Patačićeva za požeškog velikog župana širila njemu u slavu u Zagrebu štampana hrvatska prigodna pjesma, koja je nosila ovaj latinski natpis: »Illustrissmo D. Comiti Bartholomeo Patačić ad dignitatem Supremi comitis comitatis Posegani sublimato 1803. Zagrabiae 1803.« (Isporedi I. Kukuljević: Bibliografija hrvatska, I. str. 200. Zagreb 1860.).

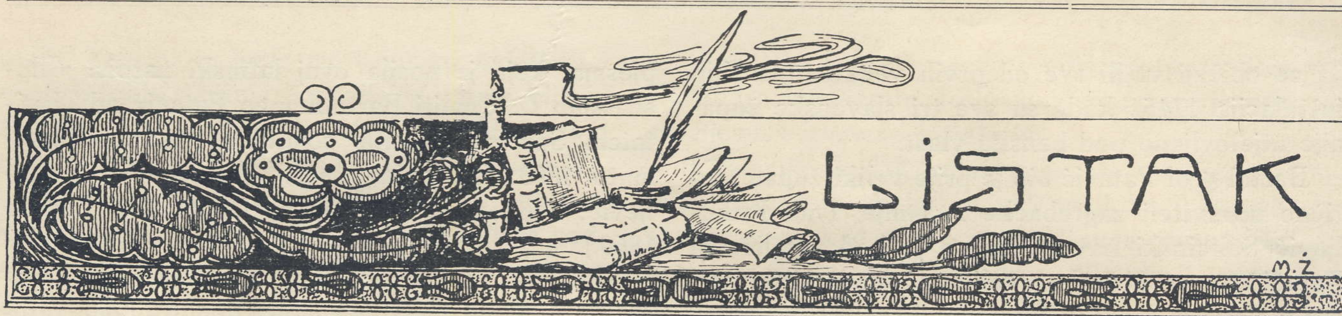
Županovanje Bartola grofa Patačića pada u požeškoj županiji u najteže doba dugotrajnoga ratovanja protiv Francuza i njihova cara Napoleona. Nevolje toga ratovanja živo su se osjetile i na teritoriju požeške županije, jer je mnogo ljudi pojeo rat. Nestalo je stoke, a s ostavljenih i opustošenih polja prijetio je narodu glad. Pogibao od pobjedonosnoga Napoleona bijaše već prešla u strah. Tako je za županovanja Patačićeva dao zagrebački Kaptol sve dragocijenosti prvostolne crkve prevesti u požeški franjevački samostan. Gotovo 7 nedjelja (od 27. studenoga 1805. do 14. siječnja 1806.) boravio je zagrebački kanonik Matija Vagyon u požeškom samostanu, da čuva pomenute dragocijenosti. Tek poslije sklopljena mira u Požunu mogle su se povratiti u Zagreb.

MARKO RAŠICA: SAMOSTANSKI PARK U SV. JAKOBU.

Županovanje Bartola grofa Patačića trajalo je u požeškoj županiji 9 godina i par mjeseci. Bolest ga prinukala te se dne 15. kolovoza 1812. odrekne županske časti zbog tjelesne nemoći (ob virium et sanitatis defectum). Mjeseca studenoga 1816. umro je na svom dobru u Martijancu.

(Župan. arhiv u Požegi: Acta anni 1803. num. 416., zatim Protoc. congregationum a 1803—1816.)

NAŠE SLIKE

Marko Rašica. Prikazujući umjetnički rad Rašičin (»Vijenac« br. 4.) istaknusmo, da se bavi također i pejsažiranjem te da je dosad izradio vrlo mnogo pejsaža iz dubrovačke okolice, Boke Kotorske, sa otoka Krka i hrvatskog Primorja.

»Uvijek sam volio prirodu,« počinje pričati Rašica, prikazujući svoju sklonost za pejsaž. »Boraveći dane i dane među hridinama i čempresima pa pod borovljem za oluje i lijepog vremena, zimi i ljeti« — oduševljeno govoreći nastavlja — »gledao sam i slušao kako se priroda budi i uspavljuje, kako buji i kako vene; kad me dulje vremena ne biva u Dubrovniku, spopadne me takova nostalgija, te jedva čekam, da pohitim onamo dolje, da upijem u se svježe i okrepljujuće slike majčice prirode. Tad nastaju moji pejsaži, koje iznosim iz duše svoje kao proćućeni užitak prirodnih ljepota moga rodnoga kraja.«

I doista pregledavajući njegove pejsaže, opažamo, da Rašica najradije zahvaća motive iz donjih krajeva naših; iznosi ih odanle, gdje je prošao svoje djetinjstvo i svoju mladost.

Pa ga stoga možemo nazvati pejsažistom »hrvatskoga juga«.

Donoseći u reprodukciji nekoliko pejsaža Rašičinih, odabrasmo upravo one, koji nose na sebi florističko obilježje južnih krajeva naše Dalmacije:

Vila u sv. Jakobu kod Dubrovnika (u reprodukciji). Vile dubrovačke u okolišu njegovome građene su obično na romantičnim provalijama i dubodolinama, pod kojima se zapljuskava katkada i bijesno more. Ograđene su kamenim klesanim zidom, stvarajući neku vrstu male tvrđave ili malog grada. Unutar zida nalaze se parkovi i vrtovi, zasađeni bujnim cvijećem i tropskom florom. Tu ima: čempresa, borova (pinija), agava, kaktusa, oleandera, mlječova, vinove loze, smokvi, bresaka, kajsija, rogača, šipka (granatna jabuka), trešnji, oskoruša, košćela, čičimaka, planika četruna, limuna, narandža i datulja; blago podneblje primorsko čini, te narandže, četruni i limuni ovdje dozrijevaju, dapače i datulje sazore te se mogu jesti.

U tim su vilama stanovali a i stanuju gospari dubrovački, okruženi komfortom, što su ga pribavili u velikome svijetu, uživajući u svome zatišju i bujnoj flori, kojom su svoj dom okružili.

Čempresi na Lapadu (dvorac Rašičin). Širokim krošnjama pinija suprotstavljaju se vitki čempresi simbol vječne tuge. Čempresi na Lapadu i to na groblju sv. Mihalja spadaju među najveće u Evropi (50 met. visoki). Mnogi umjetnici upotrijebili su ovaj prirodni park u svojim slikama; vele da ga je i slavni Böcklin upotrjebio u jednoj svojoj kompozociji (Todten-Insel). Čempres je vječno mrk, vitak, elastičan, pružajuć nebu pod oblake. U dvoru Rašičinom ima cijela jedna aleja. Na slici vidi se uvala sv. Martina a preko uvale otok Šipan. Cijela dubrovačka okolica ima u obilju čempresa. U neposrednoj blizini Dubrovnika u Rijeci dubrovačkoj ima čitava šuma čempresa, pa je po njoj prozvano i tamošnje selo Čempresata. Kad stane povjetarac maestral duvati, tad se u tome gaju čuje psikanje i žviždanje, a kad bura zaduva, tad ovo žviždanje mistički djeluje.

Samostanski park u sv. Jakobu. Taj se samostan nalazi nasuprot otoka Lokrumu. U tome parku ima borova, čempresa, palma i agava sa stoljetnim plodom. Tu je bio dominikanski samostan, jedan od onih brojnih, što se nalaze u okolini dubrovačkoj. U tome se samostanu prepisivala djela dubrovačkih pjesnika. Sada se taj samostan nalazi u rukama općine dubrovačke te služi kao lazaret za kužne bolesti.

Maslinik u svitanju. To je maslinov gaj sa Lapada prikazan kad se budi ljeti u jutro prije izlaska sunca. Sve je tad nekom srebrnom maglicom zaogrnuto, na travi cakli se rosa, a kroz granje šulja se prvo svijetlo praskozorja. Po duljini travnjaka vide se otoci, a u njima međe od kamena obrasle mahovinom.

Kad zaduva istočnjak. Na toj slici uhvatio je Rašica pogled na Dubrovnik iza sv. Jakoba, u času kad je stao duvati podmukli levante (istočnjak), dižući iz dubine morske velike valove, koji na mahove udaraju o obalne hridine. Tad svaki gleda, da se svojom lađom na sigurno sklone i ukotvi.

A. J.

UMJETNOST

KAZALIŠTE.

Repertoar Hrvatskog Kazališta u Zagrebu. Ožujak: 27. Gogolj, Ženidba. Sasma nevjerojatan događaj. Komedija u tri slike. (42. put). 28. Bogdan Katerwa, Prolaznik. (6. put). 29. Božo Lovrić, Sin. (5. put). 30. Richard Wagner, Parsifal. Svečani posvetni prikaz. Preveo M. Nehajev. (7. put). Travanj: 1. Richard Wagner, Parsifal. (8. put). 2. prije podne: Ciklus madrijala. (Talijanska zborna muzika XVI. stoljeća). Izvodi hrvatsko pjevačko udruženje »Lisinski«. Dirigent Krešimir Baranović, artistički vođa udruženja; popodne: E. Labiche - Marc Michel, Firentinski šešir. (4. put). naveče: Johann Strauss, Šišmiš. Opereta u tri čina. (82. put). 3. Richard Wagner, Parsifal.(9. put). 4. De Caillavet, de Fledes, Ljubav bdi. Komedija u četiri čina. (20. put).

Milka Ternina. (Prigodom 25. godišnjice njenog posljednjeg gostovanja u zagrebačkom Narodnom kazalištu.) Milka Ternina rodila se g. 1863. u Vezišću kod Vojnog Križa. Još od malih nogu, sa šest godina, došla je, poslije smrti svoga oca, u kuću svog ujaka, hrvatskog književnika Janka Jurkovića, gdje je primila odličan odgoj u dobrom patriotskom duhu. Pjevanje učila je, i ne misleći ispočetka na umjetničku karijeru, kod Ide Wimberger (privatno), koja je poučavala pjevanje po metodima bečkog konzervatorija. Već u prvim počecima odlikovala se medju najboljim njenim učenicama i nastupila na produkciji Wimbergeričine škole u Glazbenom zavodu sa solo tačkom. Čitava kritika jednoglasno je konstatovala veliki dar za pjevanje kod Milke

Ternine i izrazila nade u budućnost mlade učenice. Poslije ovih kritika i na nagovor svoje okolne i prijatelja, Milka Ternina odlučila je da se posveti ozbiljno studiju pjevanja pa je nastavila nauke na bečkom konzervatoriju, kud je pošla g. 1880. Po uspjelom prijamnom ispitu primljena je odmah u viši tečaj, gdje je bila učenica čuvenog Gänsbachera. Opeovano je nastupila u Beču s odličnim uspjehom. Opetovano je nastupila u Beču pri javnim priredbama konzervatorija s lijepim uspjehom. Još za vrijeme svojih studija nastupila je u zagrebačkom starom kazalištu kao Amelija u Ballo in maschera i oduševila zagrebačku publiku. Svi su se radovali, da će Ternina, poslije svršenih studija, nadomjestiti primadone tuđinke i biti prva primadona Hrvatica. Dovršivši studije u Beču (1883.), pjevala je u Zagrebu ponovno Ameliju. Uspjeh je bio ogroman. Među ostalim cvijećem i darovima isticao se vijenac sveučilišne omladine s natpsom: »Nadi hrvatske opere«.

Medjutim, kraj svih ogromnih uspjeha koje je imala, angažman nije joj bio ponuđen. Razne teaterske intrige učinile su i ovdje svoje, pa je angažovana kao primadona neka početnica Rütti, Švicarka. Tako je Ternina otišla u inostranstvo i nastupila prvi svoj angažman u Leipzigu, gdje je ostala tek jednu godinu dana ne našavši na ondješnjoj operi svoje pravo polje. Sezonu 1884.—1886. provela je u Grazu, gdje je imala velike uspjehe i bila silno voljena od publike. Tu je počela spremati svoj wagnerijanski repertoar. 1886. preselila se u Bremen gdje je pjevala samo prve partije Wagnerovih opera. Njezine bremenske sezone pronijele su joj slavu po Njemačkoj i o njoj se počelo pisati kao o pjevačici velikog stila. 1889. bila je pozvana na gostovanje u München, gdje je i nastupila svoj angažman god. 1890. Iz Bremena došla je u Zagreb 1887. i pjevala Amelju u korist izgradnje Hrvatskog Učiteljskog Doma, društva Dobrotvora i društva sv. Vida za izgradnju sljepačkog doma. Poslije toga nije bila u Zagrebu do 1894.

Nije dolazila, jer Zagreb nije imao opere, i tek je 31. januara 1894. pjevala na koncertu, koji je priredio Glazbeni zavod u korist svojih siromašnih učenika. Na programu bila je arija iz Lisinskove opere Ljubav i zloba, arija iz Fidelia (Beethoven), četiri pjesme Griega, Leoncavalla, Godarda i Zajca, dodala je molitvu iz Tannhäusera. Uspjeh zagrebačkog koncerta bio je ogroman i publika poslije svršenog programa naprosto nije htjela da iziđe iz dvorane. Još iste večeri zamoljena je od Odbora za osnutak sljepačkog zavoda, da bi priredila još jedan koncerat u njihovu korist. Međutim, njen dopust bio je prekratak, no ipak je pristala da pjeva odmah narednog dana 1. februara, u matineji, koja je priređena u Glazbenom zavodu. Programu uspjelog koncerta dodala je još Gounodovo Proljeće. Iako za objavu koncerta nije bilo vremena, karte su bile razgrabljene u prvi čas.

Kad je 1895. otvoreno novo hrvatsko kazalište u današnjoj svojoj zgradi, bila je veća mogućnost, da se nastupima ovako odlične umjetnice na opernoj hrvatskoj pozornici dade dostojan okvir. Tadanji intendant Miletić uputio joj je pismo god. 1897. i pozvao je na nekoliko gostovanja u Zagreb. Milka Ternina prihvatila je poziv s oduševljenjem, naglašujući, da joj taj poziv čini čast; da će biti osobito počašćena sretnom mogućnošću, da može nastupiti u Zagrebu. Međutim, čitava godina 1897. bila je kod nje ispunjena raznim obavezama i ona je obećala, da će moći da provede u Zagrebu mjesec mart 1898.

Nastupila je prvi put Elizabeta u Tannhäuseru. Prije dugog čina bio je svečan pozdrav na pozornici. Pred otvorenim zastorom pozdravila ju je Micika Freudenreich od strane kazališta i predala joj veliki lovor vijenac od intendanta Miletića. Mlade Hrvatice predale su joj ogroman srebreni lovor vijenac na kom je na svakom listu bio po jedan zlatni potpis mladih Hrvatica iz Zagreba i provincije. Osim toga predana joj je i adresa zagrebačkih gospođa. Cvijeća i vijenaca bilo je sa svih strana; kad se Ternina pojavila na pozornici cvijeće je padalo sa svih sufita i iz gledališta. Kad se spustio zastor poslije pozdrava, prenatrpana kuća toliko je aklamirala veliku i slavnu umjetnicu, da je morala nebrojeno puta izići pred zastor, gdje je ponovno bila obasipana cvijećem i letacima s prigodnim pjesmama. Silno oduševljenje ostalo je na istoj visini tečajem čitave predstave. Poslije svršetka prenijelo se na ulicu i veći dio publike sakupio se pred umjetničkim ulazom kazališta, odakle su je svi pratili do Grand hotela, gdje je bila odsjela. Mladež je ispregla konje i u triumfu je odvezla do pred njen stan.

Triumf Milke Ternine bio je pravi triumf vladarice umjetnosti. Kazališna uprava telegrafski je čestitala nadintendantu münchenskih dvorskih kazališta Possartu. Possart je najljubeznije zahvalio i produžio Ternini dopust tako, da su se mogle dodati još 2 predstave. Osim spomenute Elizabete pjevala je Ternina tada u Zagrebu 8. marta Eleonoru (Trovator), 11. Aidu, 15. Fidelia (prva izvedba u Zagrebu), 17. Fidelia (u korist Mirovinskog zavoda članova Narodnog kazališta u Zagrebu). Tim povodom telegrafirao je Miletić iz Arca, gdje se nalazio na liječenju, i imenovao Milku Terninu začasnim članom našeg kazališta. 19. marta imala se davati Aidu, ali se predstava zbog bolesti Cammarotine morala otkazati, pa je mjesto Aide dana predstava Tannhäuser. Na tu predstavu došlo je mnogo svijeta iz bliže provincije, odakle je toga dana stiglo nekoliko posebnih vlakova. U svim partijama, u kojima je gostovala u Zagrebu, ostavila je najdublji utisak. Najtrajniji bio je od njenog Fidelia, koji je ona uostalom najvolila pjevati ga svuda. Čitava kritika, naročito u Münchenu, slagala se u tome, da je u toj partiji nenatkriljiva i jedina koja uopće tu partiju može pjevati. Poslije svoje scene u tamnici, gdje je istakla kao pjevačica i kao tragetkinja ostavljala je takav dojam, da je publika šutjela i u pauzi.

21. marta bilo je njeno oprosno gostovanje u partiji Elizabete. Predstava je bila u korist Društva za poljepšanje Plitvičkih jezera. Ne treba posebno isticati, kakvo je slavlje bilo prigodom njenog oproštaja i kako je rastanak bio bolan. Izrečeno je nekoliko govora, među kojima spominjemo govore prof. Ferde Millera i prof. Janečeka, koji ze zahvalio u ime društva Plitvičkih jezera i predao joj povelju, po kojoj se jedan od najljepših slapova prozvao njenim imenom. Ujedno joj je predana i slika tog slapa. Osim toga dobila je zlatni lovor vijenac od oba odbora, srebrene lovorvijence od mirovinskog zavoda, lovor-vijenac s vrpcama od nekih gradova, pjevačkih društava, srebrni lovor-vijenac od sveučilišnih građana. Ovim oproštajem završena su gostovanja Milke Ternine u Zagrebu. Potom se vratila u München da nastavi svoje plodonosno djelovanje u tom gradu.

U mjesecu junu god. 1897. gostovala je u londonskom Convent Gardenu (na prvoj njezinoj predstavi u Zagrebu bio je prisutan dopisnik londonskog Timesa O'Neill). Polučivši ogroman uspjeh pri prvom gostovanju (pjevala je Isoldu) postala je atrakcijom za londonsku publiku i engleski kralj i kraljica prisustvovahu na svakoj njenoj predstavi. Njen uspjeh bio je tolik, ona se toliko razlikovala od svih

njemačkih Isolda, da je oduševila publiku, tu hladnu londonsku publiku, koja je izišla iz svoje otmjene rezerve i bučno neprekidno aplaudirala. Od wagnerijanskih partija pjevala je u Londonu još Brûnnhildu i Sieglindu. Kod Fidelia dobila je aplauz na otvorenoj sceni: publika je ustala sa svojih sjedala i dugo je pozdravljala. Čak su londonski kritičari prigovarali ovakvom načinu odobravanja i oduševljenja, pišući međutim, da s radošću očekuju njena skora gostovanja. U London doputovala je i udovica Wagnerova Cosima Wagner, da čuje nju i druge čuvene wagnerijanske pjevačice. Spremali su se, naime, za godinu 1889. Festspieli u Bayreuthu. Tu se Ternina očitovala kao najveća wagnerijanska pjevačica čitave savremene Evrope i Amerike. U Bayreuthu pjevala je 1889. Kundry u Parsifalu. Tom zgodom možemo naglasiti, da je ona izvan Beureutha prva pjevala Kundryy i to u new-yorškoj Metropolitan operi. Sve kritike su jednodušno isticale njenu genijalnu umjetničku tvorevinu naglašujući, da je natkrilila sve svoje predšasnice.

Puccinijevu Toscu pjevala je prva u Londonu i u Americi. 1900. kreirala je Toscu u Londonu pod samim Puccinijem, koji je izjavio, da dosad nije ni čuo ni vidio takve Tosce i zvao je da dođe pjevati u Milan, što je ona odbila, budući obvezana na gostovanja u Americi. Tom prigodom pisale su kritike, da je Ternina glumački nadvisila i samu Saru Bernhardt, za koju je Victorien Sardou i napisao ovo svoje dramatsko djelo.

U Americi pjevala je Milka Ternina devet puta. Tu je nastupala u svim wagnerijanskim velikim partijama i u Beethovenovom Fideliu, Valentni (Hugenoti) i Tosci. Kod krunidbenih svečanosti ruskog cara Nikolaja II. u Moskvi, pjevala je na izričitu želju carice na jednom koncertu Isoldinu smrt. Bila je odlikovana i obasipana izražajima priznanja od strane ruskog carskog para.

Tečajem svoje slavne svjetske karijere, pjevala je zajedno s prvim zvjezdama svijeta kao što su Jean de Reszke, Van Dyk, Slezak, Van Roy, Caruso, Francesco d' Andrade a od dirigenata pod kojima je nastupala spomenut ćemo samo najznatnije: Bülow, Lewy, Mottl, Mancinelli, de Vigna.

Godine 1906. gostovala je u Mûnchenu kao Sieglinda. To je njen posljednji nastup na pozornici, iako toga onda nitko nije slutio. Radi nesretne bolesti živaca morala se povući, odustala je od zakazane turneje u Ameriku i nije nikad više nastupila. Svoje umjetničko djelovanje prekinula je Milka Ternina na vrhuncu svoje slave. Povukla se u svoju vilu u Berchtesgadenu, ali se docnije preselila u Beč. 1913. došla je u Zagreb gdje i sada živi u zatišju, povučena, u krugu svoje najbliže rodbine i najdražih prijatelja.

Za svoje zasluge na umjetničkom polju odlikovana je 1921. ordenom sv. Save III. stepena, a ranije za svog bavljenja u Münchenu dobila je zlatnu bavarsku Ludwigowu medalju za znanost i umjetnost i meiningški krst za zasluge u znanosti i umjetnosti.

U velikom svijetu i u velikoj svojoj slavi Milka Ternina nije nikad zaboravljala svoje male domovine. Odgojena u patriotskom duhu, kako smo već spomenuli, ostala je uvijek dobra Hrvatica i nije propustila nikad prilike, da to svagdje istakne, a brinula se za to, da to preko novina dozna i publika svih gradova u kojima je ona nastupala. Sa sobom je nosila uvijek po nekoliko hrvatskih pjesama, koje je u danim zgodama pjevala. Svi njeni nastupi u Hrvatskoj odnosno u Zagrebu, bili su u korist humanitarnih institucija, kojih ne zaboravlja ni danas, živući u otmjenoj tišini.

GLAZBA.

U Velikom tjednu kao da je svraćena sva pozornost crkvenoj i duhovnoj muzici. Utihnula je vreva u koncertnoj dvorani, a samo kazalište išlo je ususret općenitom ugođaju ovih dana prikazivanjem Wagnerovog posljednjeg djela svetog prikazivanja, u kojemu se najviše zasade kršćanstva silnim zamahom iznose u najumjetničkijoj formi. Bilo je već i u posljednjim programima prije velikog tjedna osjećati blizinu ovih dana i duhovni koncerat »Mladosti« ponovio se u prvostolnoj crkvi; »Filharmonija« je na zadnjem koncertu izvela Korzakovljevu Uskrsnu uvertiru i Brahmsove Ozbiljne popijevke na biblijske tekstove. No pravu duhovnu muziku imali smo doživjeti i proživjeti u okviru crkvenih svečanih obreda kroz sve ove dane. Lamentacije u Velikom tjednu odvajkada su Zagrepčani voljeli slušati. Puna crkva svijeta vazda je pobožno slušalo pjevanje Jeremijinih tužaljki. Vazda su pri tom nastupali vješti koralisti, a bilo je i solista nekoralista, koji su s uspjehom nastupali kod tih priredbi. Ove sam godine samo jedared, i to na Veliki petak slušao mile i tople zvukove plača Jeremijinog, pa mi je došla na pamet smiona misao, luda: »Ne bi li se našlo prilike i mogućnosti, da pokušaju zvani za to faktori, kako bismo čuli jedanput »Muku i smrt Kristuševu po sveteh Evangelistah Mateu i Janusu popisanu — — kak se po navadi velikoga tjedna z velikom popožnostjum vu stolnoj cirkvi zagrebačkoj vsako leto popeva.« Ima osim izdanoga zbornika iz god. 1764. (izdao T. Z. Pervizović) i rukopisnih zapisa ovih napjeva čuvaju se u knjižnici akademije. Rukopis Krsta Peršića, kanonika zagrebačkoga, je iz god. 1683. Negda se je »vsako leto popevala«, zašto da je sada jedanput ne pokušamo pjevati. Možda bi se veliki trud, koji zahtijeva organizovanje takove priredbe, obilno naplatio punim moralnim uspjehom.

Na sam Uskrs u svim se crkvama zagrebačkim za liturgijskih činova pjevalo, pjevalo se posebnom pažnjom. Sam svečani čin, pa onaj ugođaj vedre radosti, koji je nagnao mnogo svijeta u prostrane crkve naše, davao je kao vazda svemu nastojanju osobitu cijenu. No naši crkveni zborovi nijesu na žalost potpuno osjetili zamašitost ove činjenice; nijesu se potpuno spremli, da svoju zadaću izvrše savršeno. Crkveni zbor u katedrali negda je bio zvučniji, broj pjevača kao da je postao mnogo premalen, a njihova grla nedostatna, da ispune prostorije punoćom zvuka. Sitni glasovi dječački, sama svjetost, zvučna i radost naivna izražaja isticali su povrh krupnih glasova muških. U crkvi sv. Marka — posjetio sam samo ove dvije — obuzelo me isto osjećanje. Tu je nastupio Oratorijski zbor svojim muškim — i to, kako su mi kazali, — nepotpunim zborom. Manjak glasova osjećao se suviše u nerazmjeru zvučnosti sitnih i krupnih dionica, a i sprema nije bila do skrajnosti dotjerana. Crkvena je muzika, naročito pak ova zu liturgijskih činova, jedan dio, sastavni dio samoga čina. I njome ima da proniče dah religije, stapanje s činom, na pravom mjestu zaista može biti potpuno, pa je onda od neodoljiva čara: molitva vjernika svome spasitelju. Nadam se, da će i u tom pogledu baš zbor Oratorijski — udruženje dobrovoljaca, koji se iz oduševljenja za tu vrst muzike organizovaše, da dignu stanje reprodukcije u crkvenoj muzici, unijeti novih pobuda, rozotkriti nove vidike. Možda je baš ovakovim nastupanjima u ovakovim zgodama najljepša prilika, da se propagiraju intencije toga zbora; možda je tu valjalo pokazati baš ono najviše prije, nego na koncertima. Neka o tome oni razmisle.

Dr. Br. Š.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.